

организация, группа давления, общественное объединение.

Lavrenov D. A. Conceptual approaches of research the political lobbying

The article analyzes the main approaches to the understanding of political lobbying. A comparison of the concepts of lobbying. The role of lobbying in the functioning of the political system.

Keywords: lobbying, lobbying, lobbying organization, group pressure, public association.

References

Agafonova T. P., 2011. *Gosudarstvennaja vlast' i lobbizm: problemy i protivorechija razvitiia rossijskogo politiko-pravovogo prostranstva: monografija* [Government and lobbying: the problems and contradictions of the Russian political and legal space: monograph], JurLitinform publ, M.

Anglo-russkij, russko-anglijskij slovar': sovremennaja redakcija: 220 tysjach slov [English-Russian, Russian-English dictionary: modern edition: 220,000 words], 2012. LadKom, M.

Avtonomov A. S., 2004. *Azbuka lobbirovaniia* [ABCs of Lobbying], IRIS publ. M.

Balackij E. V., 2006. *Politicheskij slovar' nashego vremeni* [Political Dictionary of our time], Centr social. prognozirovaniia publ, M.

Bentley A. F., 1949. *The process of government; a study of social pressures*, Principia Press of Illinois, Evanston.

Chashhihin B. D., 2012. 'Lobbizm i gruppy special'nyh interesov' [Lobbying and Special Interest Groups], *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta* [Bulletin of the Moscow State Linguistic University], pp. 261–275

Dembickij S. G., 2010. 'Institut lobbirovaniia v sisteme funkcional'nogo predstavitel'stva grupp jekonomicheskikh interesov' [Institute of Lobbying in the functional representation of groups of economic interests], *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta*. Serija: Jekonomika [Bulletin of Moscow sovereign regional university. Series: Economics], № 4, pp. 18–27

Dlugopolsky O., 2006. 'Models of Lobbying: International experience and Ukrainian specificity', *Journal of European Economy*, Vol. 5, № 1, P. 43–52

Kalenskij V. G., 1969. *Politicheskaja nauka v SShA* [Political science in the United States], Jurid. lit. publ, M.

Kozhenko Ja. V., 2010. *Institucional'no-pravovaja priroda lobbizma v kontekste sovremennoj modeli gosudarstvennoj vlasti* [The institutional and legal nature of lobbying in the context of a modern model of state power], Taganrofskij gos. ped. in-t, Taganrog.

Kums K., 1994. 'Lobbizm i ego regulirovanie: sovety britanskogo

eksperta' [Lobbying and regulation: British expert advice], *Biznes i politika* [Business and Politics], № 1, pp. 34–39

Law Dictionary, 2001 – 6-th Edition, edited by Steven H. Gifis, The State University of New Jersey, School of Law Newark, Barron's Education Series, New Jersey.

Levi D. A., 2009. *Sovremennoe lobbirovanie v Evropejskom Sojuze: v poiskah obshhikh cennostej i toček soprikosnovenija* [Modern Lobbying in the European Union: in search of common values and common ground], Sezam-print publ, SPb.

Nesterovich V. F., 2010. *Konstitucijno-pravovi zasadi institutu lobbirovaniia: zarubizhnij dosvid ta perspektivi dlja Ukraïni: monografija* [Constitutional and legal foundation of the institution of lobbying: international experience and prospects for Ukraine monograph], Lugan. derzh. un-t vnutr. sprav im. E. O. Didorenka [Lugansk State. Univ of Interior behalf Didorenko], RVV LDUVS im. E. O. Didorenka publ, Lugans'k.

Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, 2012 – 9-th edition, edited by Sally Wenmeier, Phonetics Editor Michael Ashby, Oxford University Press.

Pimenov N. A., 2012. 'Lobbizm – dialog s vlast'ju' [Lobbying – a dialogue with the authorities], *Vestnik Finansovogo universiteta* [Journal of Financial University], № 1, pp. 73–78

Schmitter Ph., 1974. 'Still the Century of Corporatism?', *The Review of Politics*, Vol. 36, P. 99.

Tihomirova E. B., 2002. 'Lobbizm kak specificheskaja forma kommunikacij s obshhestvennost'ju' [Lobbying as a specific form of communication with the public], *Vestnik MGU*. Serija 18, vip. № 3, pp. 113–127

Tolmacheva I. V., 2012. 'Lobbizm po-russki: mezhdubiznesom i vlast'ju' [Lobbying in Russian: between business and government], *Kommersant*: Jeksmo publ, M.

Tolstyh P. A., 2013. 'Politiko-jekonomicheskaja teorija lobbizma. Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i juridicheskie nauki, kul'turologija i iskusstvovedenie' [The political-economic theory of lobbying. Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art history], *Voprosy teorii i praktiki* [Theory and practice], № 1–2, pp. 177–189.

Truman D. B., 1971. *The governmental process; political interests and public opinion*, 2-d ed, Knopf, New York.

Zhmir V. F., 2002. 'Lobi v Ukraïni: social'na derzhava i social'na politika' [The lobby in Ukraine: the welfare state and social policy], *Filosofs'ki obrii* [Philosophical horizons], № 7, pp. 138–150

Zjabljuk N. G., 2002. *Lobbizm i sudebnaja sistema SShA* [Lobbying and the U.S. court system], In-t SShA i Kanady RAN, M.

Надійшла до редколегії 15.05.2013

УДК 352.07:323.172(4-191.2/4-11)

М. О. Лендъел

Ужгородський національний університет

РОЛЬ ПАРТІЙ У «НЕПОЛІТИЧНІЙ» МІСЦЕВІЙ ПОЛІТИЦІ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

З'ясовано характер партійної системи у Чеській Республіці, а також запропоновано тезу про формування місцевих партійних систем у цій країні. Зроблено висновок, що роль політичних партій, зокрема парламентських, на рівні місцевих громад упродовж 1990–2010-х років зменшувалася, що пояснюється, насамперед, фактором малого розміру локальних спільнот.

Ключові слова: місцева політика, політична партія, партійна система, Чеська Республіка.

Чеська Республіка (далі – може бути ЧР) є прикладом країни, яка упродовж останніх двох десятиліть зуміла у ненасильницький і, більше того, у сприятливий для суспільної консолідації спосіб подолати чисельні виклики: «розлучення» із Словаччиною, вступ до Організації Північноатлантичного Договору та Європейського Союзу (далі – ЄС), модифікацію політичної системи, зокрема способу обрання президента, адміністративно-територіальну реформу, чисельні конфлікти, пов'язані із корупцією, розташуванням небезпечних, з техногенної точки зору, об'єктів, 26

інституційні конфлікти з європейськими структурами. Навіть, євроскептицизм, притаманний багатьом чеським політикам найвищого рангу, був використаний для отримання додаткових бонусів, як от певний імунітет ЧР щодо виконання Хартії основних прав ЄС. А присутність у країні найбільш потужної серед постсоціалістичних країн комуністичної партії, яка є достатньо впливовим гравцем навіть на парламентському рівні, лише засвідчує спроможність чехів нейтралізувати соціальні розколи, а, точніше, переводити їх нову якість соціальної і політичної самоорганізації. Є багато пояснень цієї

еластичності чеських соціуму і політикуму, серед яких: відсутність суттєвих етнополітичних проблем, що пояснюється непередставленням на території країни великих (окрім 300-тис. ромської) етнічних меншин; традиції демократичного управління у період міжвоєнної Першої Чехословацької Республіки. Варто також навести аргументи соціокультурної аргументації, відповідно до якої для чехів є притаманним унікальне соціокультурне явище високої спроможності адаптації до різних політичних умов – так званий «швейкізм» – або, інакше, переважання типу «маленької чеської людини». Це досягається, насамперед, за рахунок обмеження сфери публічного життя та розширення поля приватного життя, однак, при сприятливих умовах, супроводжується здатністю обмежити свої індивідуальні інтереси та підпорядкувати їх національним запитам (явище так званих «чеських дітей»). Ці якості чехів були продемонстровані у листопаді 1989 року, коли в умовах відсутності організованої опозиції, переговорів між правлячою та контрелітою, «старий» режим розпався під впливом колективного невдоволення більшості населення (Korovicyna 2006, p. 103-104) [1, с.103-104]. У цьому контексті припускаємо, що визначити специфіку самоорганізації громадян ЧР варто, використовуючи матеріал локального політичного життя, оскільки саме на цьому рівні відбувається їх безпосередній контакт з публічною владою. Зокрема, уваги заслуговує роль партій у чеських територіальних громадах, адже питання про вплив таких структур на європейські спільноти у сучасний період трансформації політики загалом є дискусійним у політиці.

Зауважимо, що аналізу перехідних процесів у Чеській республіці були присвячені праці І. Вовканича (етапи трансформації) (Vovkanich 2003) [2], В. Лемака (проведення державно-правової реформи) (Lemak 2002) [3], Ю. Юрійчука (роль національного чинника у проведенні реформ) (Jurijchuk 2000) [4], Марадик Н. (Maradik 2012) [5]. Однак, рівень місцевої політики залишився поза увагою вітчизняних дослідників, хоча без врахування її специфіки складно з'ясувати усі причини політичної поведінки чехів.

Метою даної статті є визначення ролі партій у політичному процесі, що розгортається у Чеській Республіці на рівні місцевих громад. Для її досягнення необхідно реалізувати такі завдання:

- 1) з'ясування характер партійної системи ЧР;
- 2) визначення часової динаміки результатів політичних партій, здобутих під час місцевих виборів;
- 3) ствердження ролі позапартійних політиків та груп у локальній політиці упродовж 1990–2010-х років.

Діяльність політичних об'єднань в ЧР регулюється Конституцією (Ustava CR ze dne 16. prosince 1992, ustavni zakon c. 1/1993 Sb. ve zneni ustavniho zakona c. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb. a 515/2002 Sb) [6], Законом 1991 року «Про об'єднання в політичних партіях та політичних рухах» (424/1991 Sb. Zákon ze dne 2. října 1991 o sdružování v politických stranách a v politických hnutích) [7], в який у подальші роки вносились правки, до того – так званим «малим» законом про політичні партії 1990 року (15/1990 Sb. Zákon ze dne 23. ledna 1990 o politických stranách) [8].

Чеські політологи, використовуючи методологію Дж. Сарторі, характеризують партійну систему ЧР як систему партійного парламентаризму (Politické strany moderní Evropy, 2005) [9, p. 438]. Її можна оцінити як більш консолідовану, у порівнянні з подібним структурним

утворенням у Польщі, що пояснюється, окрім парламентської форми правління, також використанням методу ранжування кандидатів у виборчих списках до представницьких органів влади. Водночас, дані опитувань громадян засвідчують, що упродовж постсоціалістичного періоду рівень підтримки партій зменшувався: якщо у 1995 році переконаних прихильників певної політичної сили нараховувалося 22 % і, додатково, 39 % симпатиків більшості її дій, то у 2005 році ці показники становили, відповідно, 11 % і 38 %. Це також свідчить про вдумливе ставлення чехів до функціонування цих структур після завершення ідеалізації демократії.

У ЧР був відчутним вплив етнорегіональних партій, заснованих на території історичної Моравії – Руху за самовряду демократію – Товариство Моравії та Сілезії і Моравської народної партії, – що не було притаманним для гомогенного суспільства Польщі, стан якого пояснюється відмінним досвідом державної приналежності (Mareš 2003; Springerová 1995; Strmiska 2000) [10; 11; 12]. Окрім того, територіальна відмінність у електоральних результатах була притаманною і для партій, які позиціонували себе як загальнонаціональні. Громадянська демократична партія (далі – ГДП) – спадкоємиця Громадянського форуму (далі – ГФ) кінця 1980-х років – користувалася вищим рівнем підтримки в чеських землях аніж на Моравії, зокрема у великих містах (Прага, Пльзень, Брно) (Šaradín (a), p. 150) [13, p. 150]. Основний її конкурент – Чеська соціал-демократична партія (далі – ЧСДП) – завойовувала більше голосів у Моравії, Сілезії, Північній Чехії, у малих територіальних спільнотах (Šaradín (b)) [14].

На початку 2010-х років, тобто після проведення чотирьох виборчих кампаній до органів влади, чеськими авторами була запропонована теза про формування місцевих партійних систем, беручи до уваги, що громади радикально відрізнялися між собою результатами виборів (місцевих та парламентських), а також за критерієм електоральної пропозиції для громадян. Зокрема, виборчі варіації були зумовлені участю у комунальних виборах незалежних кандидатів і так званих «позапарламентських суб'єктів». Цей термін є зручним для означення політичних організаційних структур, які на момент проведення виборів не мали представництва у національному законодавчому органі (Šmeirek 2009, p. 14) [15, p. 14]. Зауважимо, що витоки позапарламентського характеру політичного процесу у локальних спільнотах деякі вчені пропонують шукати у явищі соціальних мереж, що сформувалися у період соціалізму у подібних колективах, а також у проникненні на локальний рівень цінностей «неполітичної політики», сформульованої В. Гавелом ще наприкінці 1970-х років, а, точніше, у її органічності для малих громад (Local Communities and Post-Communist Transformation: Czechoslovakia, the Czech Republic and Slovakia, 2003) [16, p. 43].

Незважаючи на існування варіацій в електоральному ландшафті ЧР, можна виділити також його спільні ознаки, зокрема щодо впливу партій на симпатії громадян, що демонструють результати виборів до місцевих рад. Найбільшого прогресу у завоюванні представницьких посад на рівні громад упродовж першої половини 1990-х років здобули кандидати, не об'єднані із жодною партією. Під час перегонів 1994 року частка завоюваних ними мандатів зросла з 27 % до 47,2 %. Водночас, майже на відсоток (0,95 %) зменшилася частка голосів, завоюваних партіями у загальночеському вимірі. Таке непропорційне співвідношення голосів і мандатів пояснюється фактором

багаточисельності малих спільнот, частка завойованих голосів яких у національному масштабі не була значною, однак місця у їх радах складали переважну частку усіх посад. Враховуючи зростання кількості громад у 1990–1994 роках, збільшення кількості мандатів, завойованих позапартійними, є ще більш разучим.

Основна партія-спадкоємиця ГФ – ГДП – у 1994 році майже зберегла електоральні позиції провідника демократичних перетворень, започаткованих «оксамитовою революцією» (29,6 % проти 36,7%), однак радикально, майже в три рази, зменшила частку завойованих місцевих мандатів (з 32,2 % до 11,7 %). Така зміна пояснюється невідальними результатами перегонів для цієї партії у малих громадах, що переважають у адміністративно-територіальній структурі ЧР.

Комуністична партія Чехії і Моравії незначною мірою погіршила свої результати всередині 1990-х років (з 16,8 % до 13,6 % голосів, з 14,4 % до 9,4 % мандатів), зберігши, до речі, такі електоральні позиції і у 2010-х роках. Зайняла стабільну виборчу нішу на місцевому рівні і ЧСДП, яка, починаючи з 1994 року, підвищувала своє представництво у місцевих органах, стабілізувавши його всередині 2010-х років (1994 р. – 2,6 % мандатів, 1998 р. – 6,8 %, 2002 р. – 7,4 %, 2006 р. – 6,9 %).

Така ж електоральна ситуація склалася на локальному рівні навколо висуванців Чеської народної партії (далі – ЧНП). Успіх на виборах 1990 і, зокрема, 1994 років (у коаліції з Християнсько-демократичним союзом (далі – ХДС)) пояснюється тим, що ця сила позиціонувала себе як «партія мерів», забезпечивши популярність у малих громадах, а також декларувала турботу про щоденні потреби «малої людини» (Czech Republic and Slovakia in the twentieth century: Essay history, 2005) [17, с. 339]. Водночас, починаючи з 1998 року, ця партія втрачала позиції: 1998 р. – 11,3 %, 2002 р. – 9,6 %, 2006 р. – 8,1 % місць у радах.

Спад популярності ЧНП пояснюється зростаючими успіхами позапартійних кандидатів та їх об'єднань, незалежно від інституційних нововведень, що створювали перепони для їх обрання. Так, якщо під час виборів 1990 року для участі у місцевих виборах достатнім був збір невеликої кількості підписів симпатиків, то для потреб кампанії 1994 року і пізніших перегонів однакам було простіше об'єднатися у так звані «партії незалежних» (наприклад, «Об'єднання незалежних кандидатів міста Чеське Будейовіце», «Об'єднання незалежних Праги»), аніж задовольнити нові вимоги щодо кількості підписів під виборчою петицією (Kostelecký T., 1996) [18, р. 355]. Зауважимо, що визначити точно електоральні результати позапартійних політиків є неможливим, з огляду на чинник їх участі у місцевих коаліціях з представниками інших політичних сил. Тому у підрахунках використані дані щодо кандидатів, які вказані у статистиці як «незалежні», «місцеві об'єднання незалежних», або, з назв виборчих структур яких, є зрозумілою їх орієнтація на так звану «місцеву позапарламентську політику». Можна стверджувати, що наприкінці 1990-х – у першій половині 2010-х років частка голосів завойованих позапартійними усталася (1998 р. – 15,7 %, 2002 р. – 14,9 %, 2006 р. – 13,4 %, 2010 р. – 13,6 %). Водночас, частка місць у радах зросла (1990 р. – 27 %, 1994 р. – 47,2 %, 1998 р. – 55,4 %, 2002 р. – 54,9 %, 2006 р. – 60,1 %, 2010 р. – 60,19 %).

Саме в цей період – на початку 2010-х років – для зміцнення позицій незалежних політиків на вищих територіальних рівнях політики було створено

«Об'єднання незалежних кандидатів» як політичну партію, що об'єднувала незаангажованих мерів та інших політиків. Зауважимо, що у 2002 році цій силі вдалося провести двох представників у чеський Сенат, у 2004 році – одного, а пізніше, разом з партією «Європейські демократи», – трьох кандидатів у склад Європейського Парламенту (у 2006 році ці партії об'єдналися в єдину ОНК-ЄД). Окрім того, з 1994 року діє рух «Незалежні», який об'єднує локальних політиків, занепокоєних наступом партій на місцевому рівні, а також прихильників ідей подальшої децентралізації, зміни способу формування Сенату (Vítejte na oficiálních stránkách politického hnutí NEZÁVISLÍ!) [19]. У деяких регіонах, великих містах упродовж щонайменше двох виборчих кампаній успіхів досягли позапарламентські суб'єкти, що дає підстави говорити про їх певну політичну анклавізацію: наприклад, Партія зелених у м. Брно (38 % голосів), «Непартійці за Мораву» (109 місць у 9 округах), Партія за відкрите суспільство (73 мандати у 16 округах) (Šaradin P., 2004) [20, р. 112–116].

Упродовж 1990-х – першої половини 2010-х років чеськими вченими вивчалися тенденції партизації місцевої політики з поступом трансформаційних процесів, для чого була проведена серія соціологічних опитувань у 1991, 1997, 2003 роках. Відповідно до отриманих результатів, роль партій як політичного актора, що має вплив на процес прийняття рішень у громадах, оцінювалася значно нижче аніж роль представництва, його президії, мера. Водночас, на початку 2010-х років у порівнянні з 1991 і 1997 роками, коли ЧР знаходилася на початковому етапі демократичних перетворень, частка лідерів громад, які вважали високою роль партій у місцевому політичному процесі збільшилася у 2 рази – з 18 % (17 %) до 36 %. Однак, зауважимо, що ці дані є не до кінця коректними, беручи до уваги, що у 1991 році опитування проводилося у громадах різних типів, а у 2003 році лише у спільнотах із кількістю населення більшою аніж у 10 тис. осіб, які є у меншості у загальночеському вимірі. Як буде роз'яснено, кількісні характеристики спільнот мають вплив на політико-культурні орієнтації політичної еліти, а також на процес партизації локальної політики. Ця фактографія засвідчує тенденцію до підвищення ролі партій у сприйнятті представників еліти, хоча дані статистики демонструють, що позапартійні політики саме в цей період зміцнили позиції у представницьких органах ЧР.

Як демонструють результати досліджень, у 1991 році членами політичних партій були 53 % мерів чеських громад. У 1997 році цей показник зріс до 66 % (у громадах, кількість жителів у яких є більшим аніж 10 тис. осіб), у 2003 році – 78 % (у спільнотах того ж типу (Ryšavý 2006, р. 957, 959) [21, р. 957, 959]). Помітна тенденція до зростання рівня афілійованості мерів з політичними силами пояснюється, з одного боку, обставиною, що аналіз здійснювався у спільнотах, великого, як для ЧР, розміру, де партії є традиційно сильними, з іншого, прагненням потенційних кандидатів у мери заручитися підтримкою організованих структур для сприяння подальшій політичній кар'єрі. Вищенаведені дані підтверджують вірогідність гіпотези про існування зв'язку між зростанням впливу партій та типом громад, одночасно, демонструють багатфакторність цієї кореляції як залежності між кількістю жителів та іншими соціально-економічними характеристиками, які, в свою чергу, впливають на політичні особливості локальних спільнот. Як було вже зазначено, специфікою

територіальної організації ЧР є найменш кількість жителів у громадах у Європі, що має наслідком їх значну кількість. Станом на 2010 рік у країні нараховувалося 6250 громад, з яких 90 % мали чисельність населення меншу ніж 2 тис. осіб.

Зібрана чеськими вченими фактографія вказує, що виборчі результати позапартійних кандидатів та їх об'єднань підвищуються пропорційно до зменшення величини громади, і така залежність, сформувавшись на початку 1990-х років, зберігається до цього часу. Щодо впливу парламентських партій, то співвідношення їх електоральних результатів із типом громад є різним. Коаліція ХДС-ЧНП, подібно до незалежних, демонструвала найкращі результати у малих громадах, найгірші – у статутних містах. У ГДП, її основних конкурентів ЧСДП та КПЧМ, тенденції підтримки виборцями були діаметрально протилежними. Це дає підстави зробити висновок про підтримку ідеологічних сил у великих спільнотах.

Якщо, наприклад, аналізувати результати виборів 1994 і 1998 роком у залежності від кількості жителів у спільнотах, то стає очевидним, що навіть у сільських громадах (до 3 тис. осіб) існує диференціація. Найбільш успішними є незалежні кандидати у найменших колективах. Так, у 1994 році у мікрогромадах (до 500 осіб) частка позапартійних обраних депутатів складала 76,6 %, у 1998 році – 81,5 %; у громадах, де проживало 500–3 тис. осіб – відповідно, 41,3 % і 49,4 %; у спільнотах, кількість жителів у яких була більшою ніж 3 тис. осіб – 9 % і 18,9 %. Таким чином, припущення, висловлене на основі аналізу орієнтацій мерів, про зростання рівня партійності локальної політики підтверджується лише у більших громадах, що, окрім наведених аргументів, пояснюється також тенденцією згуртування непартійців у об'єднання, які виступали як організовані структури, що протиставляли себе «празьким» партіям.

Інший висновок, який можна зробити на основі вивчення перегонів 1994 і 1998 років, є про те, що зростання кількісних характеристик громад веде до підвищення рівня популярності парламентських партій. Так, популярність ГДП у громадах, менших як 500 осіб складала 4 % у 1994 році і 2,3 % у 1998 році, з населенням між 500 і 3 тис. осіб – 14,9 % і 10,9 % відповідно, більше 3 тис. – 29 % і 22,4 %. Такі самі співвідношення простежуються і щодо популярності на локальному рівні основного конкурента ГДП, а саме ЧСДП, однак, на відміну від громадянських демократів, показники соціал-демократів покращилися у 1998 році у всіх типах громад і в середньому по країні – з 2,7% до 6,6%. ЧНП позиціонувався як «партія мерів», тобто сила, яка дбає саме про місцеві інтереси, і здобула найкращі результати у громадах, де кількість населення знаходилася у діапазоні 500–3 тис. осіб. Щодо підтримки комуністів, то вона була найвищою у громадах, де проживало 3–50 тис. осіб, тобто містах, в яких найбільш відчутними були негативні аспекти соціально-економічної трансформації, тож представники «старого режиму» користувалися значною популярністю (Borecký, Prydký 2001, р. 72–74) [22, р. 72–74]. Варто також зауважити, що досить часто в кандидатських списках партій на місцевих виборах перебували безпартійні кандидати, які користувалися популярністю серед жителів громад і могли збільшити популярність їх політичної сили. Навпаки, партії, яким вдавалося потрапити у Палату депутатів, досягали набагато скромніших результатів під час локальних перегонів. Так, у 2010 році нова сила «ТОР 09» завоювала

16,7 % симпатій виборців під час парламентської кампанії і лише 9,5 % – під час місцевих.

Про існування залежності між типом громад та впливом партій свідчать і дані про партійність мерів громад. Так, у 1997 році частка партійців серед посадовців у спільнотах, де проживало менше 2 тис. осіб становила 47 %; подібний рівень партійності був і у громадах з чисельністю населення 2–5 тис. осіб; у колективах, де значення цього показника знаходилося у межах 5–10 тис. осіб – 58 %, більше 10 тис. осіб – 66 %. У 2004 році – це співвідношення зберігалося: до 2 тис. осіб – 35 %, від 500 до 2 тис. осіб – 48 %, від 5 до 10 тис. осіб – 57 %, більше 10 тис. осіб – 79 %. Зауважимо, що чеські мери обираються складом ради, тому є заручниками домовленостей, досягнутих у політикумі, які, зокрема, у малих та середніх громадах засновані навколо персональних характеристик. Про нехтування роллю партій у малих громадах свідчать дані, що станом на 1997 рік 78 % мерів громад, де проживало менше ніж 2 тис. осіб вважали, що місцева демократія може розвиватися без участі партій, у громадах, де кількість жителів коливалася в межах 2–5 тис. осіб – 63 %, 5–10 тис. осіб – 51 %, більше 10 тис. осіб – 36 % (Starostové obcí a měst v sedmém roce samosprávy-ČR 1997) [23].

Аналіз політичного процесу в окрузі Страконіце, який може вважатися типовим чеським районом, засвідчує, що серед громад з чисельністю населення до 2 тис. осіб, переважають такі, в яких парламентські партії взагалі не є представленими: 64 громади із загальної кількості 107, у 26 громадах є присутнім осередок 1 парламентської партії, 10 – 2-х партій, 4 – 3-х партій, 3 – 4-х партій. В окрузі не існувало жодної територіальної спільноти, де би були репрезентованими усі п'ять парламентських сил (Šmejrek J., 2007) [24]. А дослідження результатів виборів 1990–2002 років у 34 чеських громадах різного типу демонструють ще одну тенденцію: у громадах з чисельністю населення до 3 тис. осіб, на одне місце депутата ради припадає в середньому два кандидати (два списки); також у цей період зростала кількість малих спільнот, в яких пропонувався один виборчий список, як правило, об'єднання позапартійних (Bubeníček) [25]. У більшості з вивчених громад (23 одиниці), зокрема малих, за результатами виборів формувалися «великі коаліції», до складу яких входили представники усіх партій-переможців. Це підтверджує припущення, що приналежність до певної сили не була суттєвим чинником для будівництва відносин у спільнотах, де більш важливими ніж політичні характеристики були управлінські та моральні якості. Місцева політика навіть на початку 2010-х років залишилася об'єктом інтересу невеликої кількості активістів, які для доступу до владних позицій, використовували вигідну електоральну кон'юктуру: висування від імені партії чи, навпаки, об'єднання позапартійних кандидатів. Вибори, що відбулися у 2010-х роках, засвідчили нову тенденцію: балотування «прибульців» з міст, зокрема від парламентських партій, тобто фіктивність цих партійних систем (Rušavý 2006, р. 963–964) [21, р. 963–964].

Усі наведені вище факти та аналітичні узагальнення дозволяють зробити висновок, що навіть у 2010-х роках чеські місцеві політичні еліти мають потенціал нейтралізувати парламентський вплив на розвиток громад, при потребі, використати членство чи сприяння певній політичній силі в інтересах громади, і за цим критерієм відрізняються від польських колег. Одним з

основних факторів, що визначає цю особливість ČR, був переважаючий тип локальних спільнот, яким були малі громади. Гадасмо, що результати місцевих виборів у цій країні, які заплановані на 2014 р. створять основу для підтвердження чи заперечення цієї тенденції.

Бібліографічні посилання

1. Коровицына Н. В. Чешская идентичность: об особенностях адаптации к переменам / Н. В. Коровицына // Социс. – 2006. – № 9. – С. 102–109.
2. Вовканич І. Постсоціалістична трансформація в Чеській Республіці: специфіка і етапи / І. Вовканич / Carpatica – Карпатика. – Ужгород, 2003. – Вип. 21 : Політологічні студії: історія, теорія, практика. – С. 198–210.
3. Лемак В. В. Державно-правова реформа в Чехословаччині в умовах постсоціалістичної модернізації й поділу федерації: монографія / В. В. Лемак / Міністерство освіти і науки України, Ужгородський національний університет. – Ужгород : Ліра, 2002. – 248 с.
4. Юрійчук Ю. А. Національний фактор у суспільно-політичному розвитку Чехії та Словаччини (1989 – середина 1990-х рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Ю. А. Юрійчук. – Чернівці, 2000. – 20 с.
5. Марадик Н. В. Перехід до демократії в Чеській Республіці: Монографія / Н. В. Марадик. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗППЮ, 2012. – 174 с.
6. Ustava CR ze dne 16. prosince 1992, ustavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ustavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb. a 515/2002 Sb [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/constitution.html>.
7. 424/1991 Sb. Zákon ze dne 2. října 1991 o sdružování v politických stranách a v politických hnutích [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nssoud.cz/zakony/424_1991.pdf.
8. 15/1990 Sb. Zákon ze dne 23. ledna 1990 o politických stranách [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1990/sb004-90.pdf>.
9. Politické strany moderní Evropy; ed. M. Strmiska. – Vyd. 1. – Praha : Portál, 2005. – 728 p.
10. Mareš M. Moravská národní sociální strana [Електронний ресурс] / M. Mareš, M. Suchánek // Stredoevropské politické studie – 2003. – V. 5. – № 2-3. – Режим доступу: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=171>.
11. Springerová P. Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko za počátků formování českého stranického systému / Pavlína Springerová // Politologický Časopis. – 1995 – № 1. – S. 40-66.
12. Strmiska M. Rise and Fall of Moravian Regionalist Parties [Електронний ресурс] / Maximilian Strmiska // Stredoevropské politické studie – 2000. – V. 2. – № 4. – Режим доступу: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=10>.
13. Šaradin P. Územní podpora Občanské Demokratické Strany ve Volbách / Pavel Šaradin // Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica. – V. POLITOLOGICA 3. – S. 145–157.
14. Šaradin P. Analýza volební podpory České strany sociálně demokratické a Občanské demokratické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR [Електронний ресурс] / Pavel Šaradin. – Режим доступу: <http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2009/Pavel%20Saradin.pdf>
15. Čmeirek J. Participace občanů na veřejném životě venkovských obcí ČR / Jaroslav Čmeirek. – Praha: Kernberg Publishing, s.r.o 2009. – 134 p.
16. Local Communities and Post-Communist Transformation: Czechoslovakia, the Czech Republic and Slovakia; ed. S. Smith. – London: RoutledgeCurzon, 2003. – 223 p.
17. Чехия и Словакия в XX веке: очерки истории: в 2 кн.; ред. В.В. Марьина; Ин-т славяноведения. – М: Наука, 2005. – Кн. 2. – 558 с.
18. Kostecký T. Komunální volby jako mechanismus výběru místních politických elit / Tomas Kostecký // Geografická

organizace společnosti a transformační procesy v České republice; ed. M. Hampl & kolektiv. – Praha, 1996. – P. 353–360.

19. Vítejte na oficiálních stránkách politického hnutí NEZÁVISLÍ! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hnutinezavisli.cz/informace-o-hnuti>
20. Šaradin P. Neparlamentní subjekty ve volbách do obecních zastupitelstev / Pavel Šaradin // Politologický Časopis. – 2004. – № 1. – S. 109–120.
21. Ryšavý D. Komunální je komunální a velká je velká! K hypotéze politizace lokálních politických elit / Dan Ryšavý // Sociologický časopis. – 2006. – Č. 42. – № 5. – S. 953–970.
22. Borecký J. Public Perception of Local Government in the Czech Republic / J. Borecký, L. Prydký // Public Perception of Local Governments; ed. P. Swianiewicz. – Budapest: OSI/LGI, 2001. – P. 41–114.
23. Starostové obcí a měst v sedmém roce samosprávy-ČR 1997 [Електронний ресурс]. – Sociologický ústav, Akademie věd ČR. – Режим доступу: <http://archiv.soc.cas.cz/data/0123/0123.htm>.
24. Čmeirek J. Citizens' local political participation in the Czech Republic: rural-urban comparison / J. Čmeirek // Agric. Econ. – Czech. – 2007. – V. 53. – № 1. – Режим доступу: <http://journals.uzpi.cz:8050/uniqueFiles/00048.pdf>.
25. Bubeníček V. Výzkum komunálních volebních kampaní v malých obcích [Електронний ресурс] / Václav Bubeníček. – Режим доступу: <http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2028/Vaclav%20Bubenicek.pdf>.

Лендель М. А. Роль партий в «неполитической» местной политике Чешской Республики

Определено характер партийной системы в Чешской Республике, а также сформулировано тезис об формировании местных партийных систем в этой стране. Сделан вывод, что роль политических партий, в частности парламентских, на уровне местных громад на протяжении 1990–2010-х гг. уменьшался, что объясняется, прежде всего, фактором малого размера местных сообществ.

Ключевые слова: местная политика, политическая партия, партийная система, Чешская Республика.

Lendel M. The parties role in the «non-political» local politics in Czech Republic

The article is aimed on the definition of the parties role in the political process that is developed in Czech Republic on the level of local communities. For this purpose it is important to realize following tasks: 1) to define the character of the Czech party system; 2) to make the conclusion on the dynamics of the local election results gained by parties during 1990-2010; 3) to characterize the role of the non-party politicians and groups in the local politics during post-socialist period. The conclusion is made about the formation of the local party systems in this country that are enriching the national one. The influence of the political parties, including parliamentary, during the previous two decades was decreasing that can be explained, first of all, by the factor of the local communities' small size.

Keywords: the local politics, the political party, the party system, Czech Republics.

References

- 15/1990 Sb. Zákon ze dne 23. ledna 1990 o politických stranách, viewed: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1990/sb004-90.pdf>.
- 424/1991 Sb. Zákon ze dne 2. října 1991 o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, viewed: http://www.nssoud.cz/zakony/424_1991.pdf.
- Borecký J., Prydký L., 2001. 'Public Perception of Local Government in the Czech Republic', *Public Perception of Local Governments*, OSI/LGI, Budapest.
- Bubeníček V. *Výzkum komunálních volebních kampaní v malých obcích*, viewed: <http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2028/Vaclav%20Bubenicek.pdf>.
- Чехия и Словакия в XX веке: очерки истории: в 2 кн.* [Czech Republic and Slovakia in the twentieth century: Essay history],

2005. Nauka, M.

Čmeirek J., 2009, *Participace občanů na veřejném životě venkovských obcí ČR*, Kernberg Publishing, s.r.o Praha.

Čmejrek J., 2007 *Citizens' local political participation in the Czech Republic: rural-urban comparison*, Agric. Econ., Czech, V. 53, № 1, viewed: <http://journals.uzpi.cz:8050/uniqueFiles/00048.pdf>.

Jurijchuk Ju. A., 2000. *Nacional'nij faktor u suspil'no-politichnomu rozvitku Chėhii ta Slovachchini* (1989 – seredina 1990-h rr.): avtoref. dis. [National factor in the socio-political development of the Czech Republic and Slovakia (1989 – mid 1990)], Chernivci.

Korovicyna N. V., 2006. 'Cheshskaja identichnost': ob osobennostjah adaptacii k peremenam' [Czech identity: the peculiarities of adaptation to change], *Cocis*, № 9, pp. 102–109.

Kostecký T., 1996. 'Komunální volby jako mechanismus výběru místních politických elit', *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*, Praha, P. 353–360.

Lemak V. V., 2002. *Derzhavno-pravova reforma v Chėhoslovachchini v umovah postsocialistichnoї modernizacii j podilu federacii: monografija* [State and law reform in Czechoslovakia in the post-socialist modernization and the division of the Federation: the monograph], Ministerstvo osviti i nauki Ukraїni, Uzhgorod'skij nacional'nij universitet [Ministry of Education and Science of Ukraine, Uzhgorod National University,], Lira, Uzhgorod.

Local Communities and Post-Communist Transformation: Czechoslovakia, the Czech Republic and Slovakia, 2003, ed. S. Smith. Routledge Curzon, London.

Maradič N. V., 2012. *Perehid do demokratii v Ches'kij Respublici: Monografija* [The transition to democracy in the Czech Republic: Monograph], Informacijno-vidavnicij centr ZIPPO, Uzhgorod.

Mareš M., 2003, 'Moravská nacionální sociální strana', *Stredoevropské politické studie*, V. 5, № 2–3, viewed: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=171>.

Politické strany moderní Evropy, 2005; ed. M. Strmiska, Vyd.1,

УДК 328.132.4

М. О. Лопата

Львівський національний університет імені Івана Франка

КОАЛІЦІЙНІ УРЯДИ СЛОВАЧЧИНИ: ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКА СТАБІЛЬНОСТІ

Надано класифікацію словацьких урядів від 1992 до 2012 рр. і визначено, що переважаючим типом коаліційних урядів є мінімально-переможний уряд. Проаналізовано коаліційні уряди з домінуючою партією і уряди, які носять врівноважений характер. Визначено вплив ідеологічного і прагматичного чинників у формуванні коаліційних урядів Словаччини. Розраховано індекс урядової стабільності коаліційних урядів і визначено, що найбільш стабільними є надлишкові уряди.

Ключові слова: коаліційний уряд, мінімально-переможна коаліція, надлишковий уряд, уряд меншості, домінуюча партія, політична партія, індекс урядової стабільності, коаліційні переговори.

Після краху соціалістичної моделі суспільного розвитку у 1989 р. і створення незалежної Словацької Республіки у 1993 р. значною мірою були модифіковані всі політичні інститути, у тому числі і уряд. Нові процеси зумовили необхідність аналізу чинників формування нових урядів та їх стабільності, як одного з індикаторів розвитку всієї політичної системи Словаччини. Тим паче, що в порівнянні з «соціалістичним» періодом у незалежній Словаччині уряди почали формуватися різними політичними партіями, які намагаються в нього протягти своїх представників, які будуть відображати інтереси членів партії та втілювати в життя партійну платформу.

Питанню словацьких урядів і їх стабільності зокрема, приділяли увагу такі вчені як німецький дослідник Ф. Миллер-Роммель у праці «Кабінети Центрально-Східної Європи і Балкан» (Muller-Rommel 2001) [15], чеські вчені С. Балік та Л. Копечек (Balik , Kopeček, 2002; Hloušek, Kopeček, 2005; Kopeček, 2000) [14; 16; 17], у роботах польських дослідників Й. Томашевського (Tomaszewski 2006) [21], В. Сокола та Р. Серєя (Sokol

Portál, Praha.

Ryšavý D., 2006. 'Komunální je komunální a velká je velká! K hypotéze politizace lokálních politických elit', *Sociologický časopis*, Č. 42, № 5, pp. 953–970.

Šaradin P. *Analýza volební podpory České strany sociálně demokratické a Občanské demokratické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny PČR*, viewed: <http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2009/Pavel%20Saradin.pdf>.

Šaradin P. *Územní podpora Občanské Demokratické Strany ve Volbách*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica, V. POLITOLOGICA 3, pp. 145–157.

Šaradin P., 2004. 'Neparlamentní subjekty ve volbách do obecních zastupitelstev', *Politologický Časopis*, № 1, pp. 109–120.

Springerová P., 1995. 'Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko v počátcích formování českého stranického systému', *Politologický Časopis*, № 1, pp. 40–66.

Starostové obcí a měst v sedmém roce samosprávy-ČR 1997, Sociologický ústav, Akademie věd ČR, viewed: <http://archiv.soc.cas.cz/data/0123/0123.htm>.

Strmiska M., 2000. 'Rise and Fall of Moravian Regionalist Parties', *Stredoevropské politické studie*, V. 2, № 4, viewed: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=10>.

Ustava CR ze dne 16. prosince 1992, ustavni zakon c. 1/1993 Sb. ve zneni ustavniho zakona c. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb. a 515/2002 Sb., viewed: <http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/constitution.html>.

Vítejte na oficiálních stránkách politického hnutí NEZÁVISLÍ! viewed: <http://www.hnutinezavisli.cz/informace-o-hnuti>

Vovkanich I., 2003. 'Postsocialistichna transformacija v Ches'kij Respublici: specifika i etapi' [The post-socialist transformation in the Czech Republic: specificity and stages], *Politologični studii: istorija, teorija, praktika* [Political science studies: history, theory, practice]. Vip. 21, pp. 198–210. Carpatia – Karpatika, Uzhgorod

Надійшла до редколегії 18.05.2013